

źródłem refleksji jest dla środowiska Qumran. Klimat myślenia znamienuje napływających członków Zrzeszenia jako Żydów środowiska palestyńskiego. 1 QS 3, 18b—25a zawiera nagromadzenie terminologii wyrażającej dualizm: duch prawdy — duch przewrotności; mieszkanie światła — źródło ciemności; pokolenia prawdy — pokolenia przewrotności; Książę światłości — Anioł ciemności; tj. Belial; synowie sprawiedliwości — synowie przewrotności; drogi światła — drogi ciemności. Myślenie to ma łączność ze środowiskiem. Jak wykazał P. J. Kobelski — zachodzi tożsamość Księcia światłości (1 QS 3, 20; 1 QM 13, 9—10; 4 Q^cAmram), Anioła prawdy (1 QS 3, 24—25), Melchizedeka (11 QMelch) i Michała (1 QM 17, 5—8, por. Dn). Wprowadzenie pośredników jest zgodne z dwiema tendencjami, którym uległ autor 1 QS 3, 18b—25a. Odzwierciedla dążność do unikania opisu Boga i Beliala jako oponentów, ale — z drugiej strony — podważa tezę o tym, że sam Bóg rządzi swoim ludem.

4) 1 QS 4, 23b—26.

Autor 1 QS 4, 23b—26 podejmuje reinterpretację wcześniejszych danych na płaszczyźnie etycznej. Związki treściowe i literackie z wcześniejszymi fazami rozwojowymi „Pouczenia” każą widzieć w autorze 1 QS 4, 23b—26 ostatniego redaktora całego „Pouczenia”. Tekst tej ostatniej warstwy łączy się z 1 QS 3, 15—17 (warstwa I) na zasadzie inkluzji oraz stanowi chiasm z 1 QS 4, 15—18a (warstwa II). Ingerencja ostatniego redaktora sięgała więc w strukturę literacką tekstu, przy czym autor uszanował stare sformułowania, zachowując specyficzny dla poprzednich etapów język i styl. Pracę jego odnieść można do IV stadium rozwojowego 1 QS według chronologii J. Murphy-O’Connora.

Gdańsk

KS. GRZEGORZ RAFIŃSKI

Ks. Stanisław Gacek

DATA NAPISANIA KSIĘGI JOZUEGO

Zagadnienie daty powstania jakiegokolwiek Księgi, a więc i Księgi Jozuego, łączy się ściśle z jej autorstwem¹ oraz ze strukturą i kompozycją literacką. Nie jest łatwo ustalić datę powstania Księgi Jozuego. Zagadnienie daty powstania Księgi Jozuego obejmuje nie tylko

¹ O autorstwie Księgi Jozuego por. mój artykuł *Autor Księgi Jozuego*, RBL 37 (1968) 63—72.

czas skomponowania jej w ostatecznej formie, ale również czas powstania źródeł, które zostały wykorzystane w Księdze. W znaczeniu szerszym do tego tematu należałoby jeszcze włączyć datę wydarzeń opisanych w Księdze. W tym temacie będzie chodzić tylko o czas zredagowania Księgi Jozuego, bo pozostałe tematy omawia się przy zagadnieniu kompilacji Księgi i historyczności.

1. TEKST KSIĘGI JOZUEGO O CZASIE POWSTANIA

W Joz 16, 10 czytamy: „I nie mogli oni wypędzić Kananejczyków, którzy zamieszkiwali Gezer i Kananejczycy pozostali wśród Efraima aż po dzień dzisiejszy jako robotnicy pracujący przymusowo”. 1 Krl 9, 16 podaje, że faraon, król Egiptu zajął i spalił Gezer, a Kananejczyków którzy tam mieszkali zabił. Miasto dał później jako posag swojej córce, żonie Salomona. Na podstawie tego należy przyjąć, że Księga Jozuego została napisana przed zajęciem tego miasta przez faraona, najpóźniej w czasach króla Salomona.

W Joz 15, 63 jest napisane: „Potomkowie Judy nie mogli wypędzić Jebuzytów mieszkających w Jerozolimie; jeszcze dziś mieszkają Jebuzyci obok potomków Judy”. W 2 Sm 5, 6—9 przekazuje, że Dawid pokonał Jebuzytów i zajął Syjam, a więc Księga Jozuego musiała być napisana w czasach Dawida przed tym wydarzeniem z Jebuzytami, zanim Dawid stał się królem nad całym Izraelem.

Niektóre opowiadania w Księdze Jozuego są opisane w sposób żywy (por. Joz 14, 6—12; 15, 16—19; 17, 14—18; por. też Joz 2, 21; 7, 21; 8, 26). To sugeruje późne, odległe powyjsściowe opowiadanie².

2. OPINIE KRYTYKÓW

Średniowieczni Żydzi: Raszi³ i D. Kimchi⁴ uważali, że większa część Księgi Jozuego pochodzi z czasów Jozuego, ale fragmenty Joz 19, 37; 15, 14—19 są późniejsze. I. Abrabanel⁵ autorstwo Księgi Jozuego przypisuje prorokowi Samuelowi, a więc za jego życia została napisana ta Księga. I. Kaufmann⁶ jest zdania, że Księga Jozuego została napisana w czasach Jozuego, najwyżej gdzieś 40 do 50 lat po nim. Na potwierdzenie swej opinii przytacza teksty Joz 13, 13; 15, 63; 17, 12, które mówią o pewnych terenach do podbicia. Tą opinię

² M. H. Woudstra, *The Book of Joshua*, NICOT, Michigan 1981, 10.

³ Raszi [skrót: Rabbi Salomon ben Isaak], *Commentarius in Josua*, Naples 1487, 3.

⁴ D. Kimchi (Radak), *Josué*, Venise 1518, 4.

⁵ I. Abrabanel, *Commentarius in Prophetam Priores*, Leipzig 1686, 11.

⁶ Y. Kaufmann, *The Biblical Account of the Conquest of Palestine*, Jerusalem 1953, 13n.

popiera C. J. Goslinga⁷. W Księdze Jozuego widzi on teksty o podwójnym charakterze: Joz 22, 17 (bezpośrednie świadectwo), oraz teksty w których powołuje się na znaki-pomniki istniejące aż do tego dnia, stąd tekst powstał w czasach Jozuego, ewentualnie wnet po nim. G. C. Aalders⁸ uważa, że Księga Jozuego otrzymała swoją ostateczną formę gdzieś w okresie Sędziów. R. K. Harrison⁹ sugeruje datę na początek monarchii, być może 1045 przed Chr.

D. Baldi¹⁰ przyjmuje ostateczną redakcję Księgi na VII w. przed Chr., czasy króla Ezechiasza lub Jozjasza. Broni tej tezy przy pomocy porównywania tekstu Księgi Jozuego z tekstami literatury przedwygnaniowej, a mianowicie: kalendarzem z Gezar (X w. przed Chr.), i listem z Lakisz (VIII w. przed Chr.). Ortografia, składnia, koloryt tych pism odpowiada sobie nawzajem i różni się od literatury powygnaniowej. Wymieniane w Księdze Jozuego nazwy niektórych miast lewickich: Gezer, Tanak, Jibleam, Rehab, Jokneam, Nahalal na pewno nie były na stałe zamieszkałe przez Izraelitów za Jozuego i nie mogły być podane nawet jako przekaz idealny. Te miasta zajmowali Kananejczycy do czasów Dawida. Autor nie mógł stworzyć tego wykazu miast za Jozuego, bo miasta: Anatot, Gibeat Saul, Almon zostały założone przez Izraelitów w okresie monarchii. Wydaje się, zdaniem D. Baldiego, nieprawdopodobne, by pisarz z czasów wygnania czy sprzed tego czasu (po 900 r. przed Chr.) miałby napisać, że Golan i Astarot były miastami lewickimi, ponieważ te dwa miasta zostały zniszczone przez królestwo Izraela pod koniec rządów króla Basa, przechodząc pod królestwo Damaszku. Miasto Beser było w ruinach, gdy zajmował je Mesa (ok. 800 r. przed Chr.), a Jahasah i Mefaat w tym samym czasie były miastami Ammonitów. Analogiczne dowodzenie można przeprowadzić dla listy miast i granic pokoleń w rozdz. 15—19. One były przerabiane, również były zmieniane granice, ale ślad swojej starożytności zatrzymały w nazwie miast opuszczonych w czasach niewoli jak Saruhen i Gizer. Te szczegóły wskazują, że tekst Księgi Jozuego nie mógł być komponowany ok. 900 r. przed Chr. przez jakiegoś „zbieracza”, jak chce M. Noth, czy w czasach niewoli babilońskiej.

W. F. Albright¹¹ wskazuje, że opowiadania o tonie bohaterskim i epicznym w Księdze Jozuego powstały między XIII a XI w. przed Chr., a lista miast lewickich w X w. przed Chr., chociaż instytucja lewitów została wprowadzona wcześniej według niego po podboju kraju.

⁷ C. J. Goslinga, *Het Boek Jozua, Korte Verklaring der Heilige Schrift*, Kampen⁸ 1955, 16.

⁸ G. C. Aalders, *Oud Testamentische Kanoniek*, Kampen 1952, 168.

⁹ R. K. Harrison, *Introduction to the Old Testament*, Grand Rapids 169, 668.

¹⁰ D. Baldi, *Giosue, LSB*, Roma — Torino 1962, 10n.

¹¹ W. F. Albright, *The Oracles of Balaam*, JBL 63 (1944) 207—233.

R. H. Pfeifer¹² przyjął, że Księga Jozuego kształtowała się od końca X w. przed Chr. do ok. 200 r. przed Chr.

Pierwsze opowiadanie J (950—850 przed Chr.) przedstawia podbój Palestyny przez poszczególne plemiona Judy, Symeona na południu Kanaan, a Józefa w części środkowej. Przedsięwzięcie to mimo pewnych osiągnięć nie zdołało usunąć Kananejczyków z głównych miast. Opowiadanie to znane w południowym Kanaanie, jest podobne do opowiadania w Sdz 1—2. Dokument E, pochodzący z Betel ok. 750 r. przed Chr. przedstawił podbój całej Palestyny jako zwycięską kampanię wszystkich pokoleń pod wodzą Jozuego — drugiego Mojżesza. Znajdują się tu opisy faktów cudownych, jak przejście przez Jordan, zdobycie Jerycha, zwycięstwo pod Gibeonem lub uwypuklenie tradycji efraimskich (Joz 4, 7. 20; 5, 3. 9; 7, 26; 8, 30; 24, 26). Około 650 r. przed Chr. obie tradycje spisane J i E zostały wzajemnie połączone przez redaktora, który z dokumentu J zostawił jedynie słabe ślady (Joz 5, 13; 9, 6; 10, 12—13a), natomiast zbył uwypuklił opowiadania dokumentu E, dodatki z innych źródeł (J 2) lub własne dodatki redaktorskie. Prawdopodobnie od tego właśnie redaktora pochodzą uwagi Joz 2, 17; 5, 15; 6, 15b. 17b. 24b; 10, 43; 11, 23b; 14, 15; 15, 13; 19, 49; 22, 7.

Ok. 550 r. redaktor Deuteronomista dokonał nowego wydania J E, dodając wstęp (Joz 1), zakończenie (Joz 22), oraz liczne opowiadania pouczające w celu zmiany epopei w opowiadanie religijne, by przypomnieć całemu narodowi, że dobrobyt i zwycięstwo płyną z zachowania prawa Bożego. Wydanie to obejmowało następujące rozdziały: Joz 1—4, 6, 1—8, 29; 9, 1—16; 9, 22—13, 12; 14, 6—14; 16, 1—3; 18, 2—10; 21, 43—45; 22, 1—6; 23; 24, 28—31.

Pewne dodatki zostały dołączone aż do 400 r. przed Chr. Przy końcu V w. przed Chr. dodano materiały dokumentu P: Joz 13, 14, 21—22. 27. 29. 33; 14, 3; 15, 45—47; 17, 1; 19, 6. W IV lub III w. przed Chr. dołączono Joz 9, 21; 14, 18—21. Proces został zakończony ok. 200 r. przed Chr. zanim ogłoszono kanon prorocki, w którym Księga Jozuego jest pierwszym tomem. Oczywiście nie można mówić o jedynym autorze, lecz o autorach lub raczej kompilatorach.

Tzw. „szkoła szwedzka”¹³ broni poglądu, że ustne podanie, aż do niewoli babilońskiej włącznie, niepodzielnie panowało wśród Izraelitów i dopiero później zostało utrwalone na piśmie.

¹² R. H. Pfeifer, *Introduction to the Old Testament*, New York², 1948, 311—313.

¹³ por. E. Sellin, *Einleitung in das Alte Testament*, bearbeitet von L. Rost, Heidelberg⁹ 1959, 76n.

3. WNIOSKI

1. Analiza literacka wykazała, że Księga Jozuego powstawała etapami. Być może, że pierwszy etap (zbieranie dokumentów o podboju i podziale zdobytego kraju) miał miejsce w okresie monarchii (Dawid — Salomon).

2. Księga Jozuego ma ślady deuteronomistycznej redakcji i myśli w niej zawarte wskazują na okres reformy religijnej, a więc czasy Ezechiasza i Jozjasza.

3. Wprowadzenie w niektóre opowiadania symboli obecności Jahwe (Namiot Spotkania, Arka), wprowadzanie wzmianki o Babilonii (Joz 24, 2n), o herem, zamieszczanie obcych narodów — odseparowanie się od nich, wskazuje na czas niewoli, a więc byłaby to druga redakcja w czasach niewoli babilońskiej.

Wojnicz

KS. STANISŁAW GACEK

Ks. Roman Krawczyk

KOBIETA W ŚWIELE PRZEKAZÓW BIBLIJNYCH

Kobieta we współczesnym życiu odgrywa taką samą rolę, jak mężczyzna. Warto więc zająć się tym zagadnieniem w aspekcie biblijnym. Innymi słowy: jaki jest stosunek ST do kobiety? Nie jest oczywiście łatwo przedstawić ten stosunek w sposób jednoznaczny.

Artykuł ten ogranicza się jedynie do przekazów zawartych w Rdz 1—3 i w starotestamentalnych księgach mądrościowych. W oparciu o powyższe Księgi pragnę dać zarys syntetycznego ujęcia nauki ST o kobiecie w aspekcie teologicznym.

1. NAUKA O KOBIECIE W TRADYCJI KAPLAŃSKIEJ I JAHWISTYCZNEJ

Oba opisy stworzenia w Księdze Rodzaju wyrażają prawdę, że ludzkość od początków swego istnienia została zróżnicowana pod względem płci. Odmienność płciowa ludzi została ustanowiona przez samego Boga. Z opisu reprezentującego tradycję kapłańską (Rdz 1, 26—31) wynika, że kobieta jest w takim samym stopniu człowiekiem, co mężczyzna i jak on została stworzona na obraz Boży¹. „A wreszcie

¹ Na temat tej idei zob.: M. Filipiak, *Biblia o człowieku. Zarys antropologii biblijnej Starego Testamentu*, Lublin 1979, s. 79—87; A. Bo-